



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 25 kwietnia 2024 r.

Poz. 4721

UCHWAŁA NR XC/546/24 RADY MIEJSKIEJ W TARCZYNI

z dnia 17 kwietnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tarczyn na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zm.), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.) Rada Miejska w Tarczynie uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Tarczyn na lata 2023-2026, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Tarczyna.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady

Mirosław Stanisław Faliszewski

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY NR XC/546/24 RADY MIEJSKIEJ W TARCZYNI Z DNIA 17 KWIETNIA 2024 R.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY TARCZYN NA LATA 2023- 2026



Tarczyn, 2023 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Spis treści

Definicje	4
1. Wstęp	5
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	21
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Tarczyn)	21
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy 22	
5.2.1. Charakterystyka gminy Tarczyn	22
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy.....	23
5.2.3. Krajobraz kulturowy.....	24
5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy.....	32
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego	32
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Tarczyn wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	36
5.2.5. Obiekty stanowiące własność gminy	43
5.2.6. Zabytki ruchome	44
5.2.7. Zabytki archeologiczne.....	45
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne.....	47
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	48

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

6.1. <i>Stopień realizacji założeń Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Tarczyn na lata 2019 – 2022</i>	50
7. <i>Założenia programowe</i>	50
7.1. <i>Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026</i>	51
8. <i>Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	61
9. <i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	61
10. <i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami</i>	62
11. <i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	72
Załącznik nr I – <i>Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków</i>	73
Spis tabel	77
Spis fotografii	77

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Definicje

zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową

zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem

instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami

prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań

prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań

roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku

badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba - również programu prac restauratorskich

badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń

badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego

historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

historyczny zespół budowlany - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi

krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze

otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Przedmiotowy dokument stanowi aktualizację Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Tarczyn na lata 2019 – 2022 przyjętego Uchwałą nr XVII/138/19 Rady Miejskiej w Tarczynie z dnia 27 listopada 2019 r.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2002 poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Art. 4, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5, który określa w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art. 7, który określa formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) *zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,*
- 2) *elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,*
- 3) *wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 4) *wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 5) *mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 6) *oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 7) *oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 8) *fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 9) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,*
- 10) *pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*
- 11) *map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,*
- 12) *środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*
- 13) *innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro*

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 17, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 20, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: *„od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”*. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy Art. 81. 1. mówi, iż w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2023 poz. 40)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2023 poz. 977)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2023 poz. 682 z późn. zm.)

Przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2, ust 2 pkt 3). W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków lub do gminnej ewidencji zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2022 poz. 2556)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2023 poz. 344 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenas nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2023 poz. 571 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2019 poz. 1811),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019 poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023 – 2026, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
 - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
 - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+ (Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbalność o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W Strategii wyznaczono obszary działań. Jeden z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W dokumencie wskazano kierunki działań oraz działania spójne z przedmiotowym opracowaniem.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Kierunek działań: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu

Działania:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

Kierunek działań: Upowszechnianie kultury i twórczości

Działania:

- Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej region.
- Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

Kierunek działań: Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej

Działania:

- Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.
- Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultur.

Kierunek działań: Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego

Działania:

- Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

Kierunek działań: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej

Działania:

- Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultur.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022– 2025 (Uchwały nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r.)

W Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Wizja strategiczna Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025:

„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 –2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”

W Programie wskazano trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” odpowiadające zidentyfikowanemu kluczowemu problemom:

- Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. W ramach tego obszaru wyznaczono dwa cele:
 - Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
 - Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele:
 - Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
 - Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.
- Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele strategiczne:
 - Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
 - Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan stanowi element systemu planowania przestrzennego i pełni w nim funkcję koordynacyjną między planowaniem krajowym a planowaniem lokalnym. Plan nie jest aktem prawa miejscowego – jest aktem kierownictwa wewnętrznego wiążącego organy i jednostki organizacyjne samorządu województwa.

W Planie dla ochrony zabytków określono następujące działania:

1. Realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
2. Zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie muzeów.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego w Planie postuluje się następujące działania:

- opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;
- opracowanie kryteriów oceny wartości i wyboru dóbr kultury współczesnej;
- identyfikację wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- rozszerzenie listy miejsc objętych statusem pomnika historii o:

Zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez:

- ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych;
- kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca,
- eksponowanie w strukturze przestrzennej ośrodków miejskich i wiejskich najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu (zwłaszcza obszaru Historycznego Centrum Warszawy wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO oraz obszarów uznanych za pomnik historii),
- kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych.
- adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej;
- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Tarczyn)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarczyn

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tarczyn przedstawia uwarunkowania kulturowe w zakresie rozwoju przestrzennego gminy, jak również stanowi podstawowy dokument regulujący procedurę planistyczną w stosunku do obiektów zabytkowych. Studium określa niezbędny zakres ochrony wartości kulturowych w Gminie. Obejmuje on zachowanie i ochronę dóbr kultury objętych ochroną konserwatorską, wpisanych do rejestru, włączonych do wojewódzkiej ewidencji oraz miejsca i obiekty związane z historią i tradycją społeczności gminy. Wszelkie działania związane z wyżej wymienionymi obiektami należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W Tarczynie, opierając się na odpowiednim studium konserwatorskim, należy wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskiej.

Aktualne Studium zwraca uwagę na ochronę ważnych zabytków znajdujących się z rejestrze zabytków, w gminnej ewidencji zabytków oraz zabytków archeologicznych. Podkreślone zostały zapisy planów miejscowych chroniących zabytkowy układ przestrzenny miasta oraz wartościowe obiekty. Zwrócono również uwagę na ważny aspekt turystyczny zabytków oraz zabytkowych obszarów.

Strategia Rozwoju Lokalnego gminy Tarczyn na lata 2017 - 2025

W Strategii określono misję gminy w perspektywie do 2025 roku:

Misją Gminy Tarczyn jest stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju, zapewniającego wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, oraz w konsekwencji poprawę warunków życia mieszkańców przy zachowaniu wartości kulturowych oraz odpowiednim korzystaniu z walorów środowiska naturalnego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Do celów wykazujących spójność z przedmiotowym opracowaniem należy:

Cel szczegółowy III.3 Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy

Kierunek działań III.3.1 Wspieranie rozbudowy bazy turystycznej i agroturystycznej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Tarczyn

Gmina Tarczyn położona jest w południowej części województwa mazowieckiego, w powiecie piaseczyńskim. Graniczy z gminami: Żabia Wola (powiat grodziski), Nadarzyn (powiat pruszkowski), Lesznowola, Piaseczno, Prażmów (powiat piaseczyński) oraz Pniewy i Grójec (powiat grójecki).

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Z racji na warunki środowiskowe na terenie gminy Tarczyn do obszarów chronionych zaliczyć można: Park Krajobrazowy, Obszar Chronionego Krajobrazu oraz Pomniki Przyrody

Chojnowski Park Krajobrazowy

Chojnowski Park Krajobrazowy (ChPK) utworzono w 1993 r., aby chronić wartościowy kompleks Lasów Chojnowskich, doliny rzeki Jeziorki i doliny Wisłą z piękną skarpą. Wraz z Kampinoskim Parkiem Narodowym i Mazowieckim Parkiem Krajobrazowym daje Warszawie dobry klimat, a też jest zapleczem turystycznym i rekreacyjnym dla mieszkańców.

Cel ChPK to ochrona wartości przyrodniczych terenu. Przede wszystkim zachowanie cennego kompleksu Lasów Chojnowskich wraz z występującymi w nim chronionymi i rzadkimi gatunkami roślin, zwierząt i grzybów oraz cennymi siedliskami przyrodniczymi. Ponadto, ważne jest zachowanie krajobrazu doliny Jeziorki i naturalnego, meandrującego koryta rzeki oraz ciągnącego się wzdłuż niej pasma łąk, pastwisk, zagajników i lasów łęgowych, będących siedliskiem roślin, zwierząt i grzybów charakterystycznych dla tego typu środowisk. Kolejnym ważnym celem jest ochrona odcinka Doliny Środkowej Wisły wraz z górującą nad nią skarpą, która stanowi wartościowy element przyrody nieożywionej oraz ostoję wielu gatunków fauny, flory i grzybów.

Park powstał również ze względu na ochronę wartości historycznych i kulturowych; zachowanie krajobrazu kulturowego typowego dla południowych obrzeży aglomeracji warszawskiej, z zabudową podmiejską i wiejską oraz zespołami parkowo-dworskimi i willowymi, a także wieloma miejscami pamięci narodowej i cmentarzami wojennymi.

Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu jest największym Obszarem Chronionego Krajobrazu w województwie mazowieckim, zlokalizowany jest na terenie ponad 50 gmin, w tym również w granicach m. st. Warszawy.

Jedną z ważniejszych funkcji, jaką pełni Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu jest funkcja korytarza ekologicznego umożliwiającego migrację roślin, zwierząt i grzybów. Jest to rodzaj łącznika pomiędzy cennymi przyrodniczo obszarami -np. w przypadku rejonu Czosnowa i Łomianek łączy Kampinoski Park Narodowy i unikatową przyrodniczo dolinę Wisły, w której znajdują się obszary Natura 2000 Dolina Środkowej Wisły PLB140004 i Kampinoska Dolina Wisły PLH140029. Obszar ten pełni również funkcję otuliny tj. terenu zabezpieczającego inne formy ochrony przyrody przed zagrożeniami zewnętrznymi, wynikającymi z działalności człowieka jak np. w przypadku Chojnowskiego Parku Krajobrazowego.

Pomniki przyrody

Na terenie Gminy Tarczyn znajduje się 8 Pomników Przyrody w postaci pojedynczych drzew i skupisk drzew.

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Historia Tarczyna sięga XIII wieku, gdy to na skrzyżowaniu dróg łączących Radom z Zakroczymiem i Błonie z Czerskiem powstała osada targowa. Można przypuszczać, że to właśnie od pełnionej funkcji targowej wywodzi się nazwa osady: Targ, Tarczek, Tarczyn. Pierwsze wzmianki o Tarczynie pochodzą z 1259 roku. Osada w 1353 roku otrzymała prawa miejskie na prawie magdeburskim od księcia mazowieckiego Kazimierza I, który ufundował także kościół pod wezwaniem Świętego Mikołaja. Wybudowany on został na początku XVI wieku i zachował się do dzisiejszych czasów. W 1404 roku Tarczyn stał się miejscowością będącą częścią uposażenia proboszcza kapituły warszawskiej. W XVI wieku przy kościele wybudowano szkołę, w której uczyła się miejscowa młodzież. Niestety, rozwijające się miasto w XVI wieku nawiedził pożar, który zniszczył znaczną część zabudowy. Wojna polsko-szwedzka w latach 1655-1660 oraz stacjonujące w mieście, w latach 1702-1704, wojska walczące w wojnie północnej spowodowały jeszcze większe zniszczenia. Długoletnia odbudowa zakończyła się dopiero w połowie XIX wieku. Tarczyn, tracąc w 1870 roku prawa miejskie za udział mieszkańców w powstaniu styczniowym, już nigdy nie odzyskał swojej poprzedniej pozycji. W 1882 roku rozpoczęto budowę kolejki wąskotorowej, której trasa biegła z Mokotowa przez Wilanów do Piaseczna. Na początku XX wieku w Tarczynie mieszkało już 3000 osób. W 1914 roku ukończono budowę linii z Piaseczna przez Tarczyn do Grójca. Była ona najważniejszym stałym środkiem transportu dla mieszkańców gminy podczas I wojny światowej. Przewożono nią między innymi produkty rolne i rzemieślnicze do stolicy. Niestety, Niemcy spalili stację kolejową „Tarczyn”, wysadzili również mosty oraz tory kolejowe. Odbudowano je po 1918 roku. Podczas kolejnej wojny światowej kolejka pełniła również bardzo istotną rolę. Transportowano nią zaopatrzenie dla Warszawy, ponadto Armia Krajowa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

wykorzystywała ją do różnorodnych działań konspiracyjnych. W 1953 roku powstało połączenie kolejną szerokotorową ze Skierniewicami i Pilawą. Między innymi dlatego wybudowano w 1966 roku duże zakłady przetwórstwa owocowo-warzywnego, w których znalazło zatrudnienie wielu mieszkańców gminy. Obecnie Tarczyn stał się siedzibą organów władzy i administracji. Jego położenie na przecięciu wielu tras komunikacyjnych oraz obecność liczących się zakładów mają wpływ na dalszy rozwój miasta i gminy. Z dniem 1 stycznia 2003 roku Tarczyn otrzymał status miasta.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

W krajobrazie kulturowym, co jest typowym zjawiskiem dla gmin miejsko - wiejskich duży udział stanowią zabytki o charakterze sakralnym (kościół, kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne oraz cmentarze).

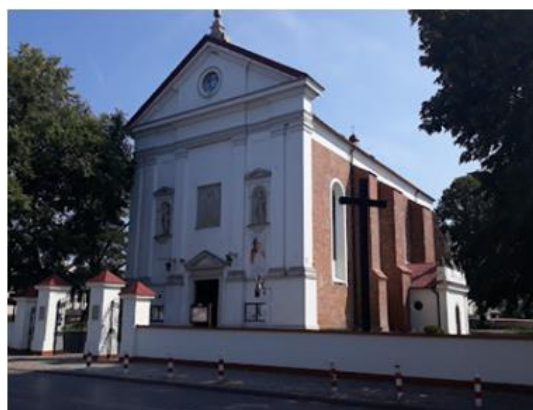
W krajobrazie gminy Tarczyn wyróżniają się także liczne zabytkowe założenia dworsko – parkowe, które są świadectwem historii poszczególnych miejscowości. Wiele zabytkowych dworów zostało całkowicie wyburzonych, są też takie, które obecnie są w stanie ruiny.

Poniżej przedstawiono opis wyróżniających się grup obiektów na terenie gminy Tarczyn.

Architektura sakralna

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Tarczynie

Kościół został wybudowany na miejscu poprzedniej niewielkiej budowli ufundowanej zapewne w XII wieku. Budowę murowanego z cegły kościoła w stylu gotyckim rozpoczęto w pierwszym ćwierćwieczu XVI stulecia. Kościół miał dwie kaplice: południową – św. Anny, wzniesioną w 1511 r., oraz północną – św. Stanisława, ufundowaną w 1526 r. przez proboszcza tarczyńskiego Abrahama Chełchowskiego.



Fotografia 1. Widok na kościół pw. św. Mikołaja w Tarczynie.

W 1823 r. kościół został odnowiony; w tym czasie przeprowadzono rozbiórkę kaplicy św. Stanisława, a kaplicę św. Anny zamieniono na kruchtę. W latach 1840–42 ponownie odnowiono świątynię. Wtedy też wzniesiono klasycystyczną dzwonnice, w której znajduje się dzwon z 1841 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Kościół orientowany. Korpus nawowy na rzucie prostokąta, jednonawowy, czteroprzęsłowy, z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, oszkarpowany. Dach dwuspadowy, kryty blachą trapezową. Fasada główna tynkowana, parawanowa, jednokondygnacyjna, trójosiowa z naczółkiem z okulusem w szczycie i dekoracją architektoniczną w formie pilastrów i gzymsów. W niszach rzeźby świętych.

W skład zespołu kościelnego wchodzi także:

- dzwonnica,
- plebania,
- brama wejściowa,
- ogrodzenie z furką,
- plebania.

Stan zachowania zespołu kościelnego – dobry.

Zespół kościelny jest objęty ochroną poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego.

Kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela w Rembertowie

Parafia w Rembertowie erygowano była w XIII w. Pierwsza wzmianka o proboszczu pochodzi z 1414 r., a o kościele pw. św. Jana Chrzciciela z 1420 r. Został on wystawiony staraniem właścicieli wsi - Rembertowskich. Kolejna świątynia ufundowana została w latach 1730-1742 przez Katarzynę Siekierzyńską - miecznikową Latyczewską i dziedziczkę dóbr z pobliskiego Michrowa. Kościół stanął na fundamentach starego, w otoczeniu przykościelnego cmentarza, był niewielki, drewniany, jednonawowy. W 1826 r. świątynia została wyremontowana, a w jej pobliżu dostawiono istniejącą do dnia dzisiejszego dzwonnice. W roku 1880 kościół został przebudowany. Podwyższono mu ściany, przedłużono nawę i dobudowano do niej chór. Kolejne remonty prowadzone były w 1936 r. (położono m.in. nowe, blaszane pokrycie dachu), w 1959 oraz w końcu lat 90.



Fotografia 2. Widok na kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela w Rembertowie.

Kościół jest orientowany (prezbiterium zwrócone na wschód), wykonany został z drewna iglastego, w konstrukcji zrębowej) i od zewnątrz obity jest pionowymi deskami z oblistwowaniem. Ściany wewnętrzne zostały otynkowane. Nawa rozplanowana jest na rzucie prostokąta i od wschodu przylega do niej niższe i węższe prezbiterium, zamknięte prostą ścianą. Do prezbiterium dostawiono od południa

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

zakrytą z przedsionkiem, a do nawy również od południa, małą kruchtą. Ściany budynku są wysokie, nad nawą i prezbiterium położono oddzielne dachy dwuspadowe, nad kruchtą również dwuspadowy, nad przedsionkiem pulpitowy, wszystkie kryte blachą. Na kalenicy, w końcowej części nawy usytuowano czworoboczną wieżyczkę na sygnaturkę zwieńczoną hełmem namiotowym ze sterczynami. Wnętrze jest jednonawowe, pierwotnie przekryte było stropem płaskim, obecnie nowo ukształtowanym stropem kasetonowym, ściany rozczłonkowane są lisciami w formie kanelowanych pilastrów, podłogi wykonane są z desek kładzionych na wylewce betonowej.

W skład zespołu kościelnego wchodzi także:

- dzwonnica,
- cmentarz przykościelny.

Stan zachowania zespołu kościelnego – dobry.

Zespół kościelny jest objęty ochroną poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Tarczyn spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne z reguły ogradzane są dekoracyjnymi płótkami oraz obsadzone roślinnością niską, nie tylko identyfikują mieszkańców pod względem wyznaniowym, ale stanowią też malowniczy akcent w miejscowym krajobrazie.

Stan techniczny kapliczek na terenie gminy Tarczyn określić można w większości jako dobry. Mieszkańcy prowadzą działania związane z odnawianiem kapliczek i krzyży przydrożnych.

W gminnej ewidencji zabytków zostało zewidencjonowanych 19 kapliczek przydrożnych.



Fotografia 3. Przykład kapliczki przydrożnej zlokalizowanej w miejscowości Pawłowice.

Cmentarze

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego.

Cmentarz rzymsko – katolicki w Tarczynie

Cmentarz został założony na przełomie XVIII i XIX w. Cmentarz na planie prostokąta, ogrodzony murem. Cmentarz o powierzchni 5,8 ha. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1847 r. Na terenie cmentarza znajduje się murowana kaplica oraz zachowany starodrzew: wysokie sosny. Układ alejek jest nieregularny, lecz czytelny. Ścieżki komunikacyjne wykonane z kostki brukowej.

Stan zachowania cmentarza – dobry.

Cmentarz żydowski w Tarczynie

Cmentarz założony prawdopodobnie w I poł. XIX w. Cmentarz posiada układ prostokątny. Otoczony jest ogrodzeniem betonowym. Od strony zachodniej znajduje się brama wjazdowa. Granice cmentarza są czytelne dzięki dawnemu obwałowaniu. Cmentarz o powierzchni 0,3 ha. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1930 r.

Stan zachowania cmentarza – dostateczny.

Cmentarz przykościelny w Rembertowie

Cmentarz został założony w XIV w. Cmentarz przykościelny jest uporządkowany, z jednym zachowanym nagrobkiem kołatorów kościoła: rodziny Sosnowskich z Michrowa. Na terenie cmentarza pojedyncze, okazałe starodrzewa. Ścieżki komunikacyjne wykonane z kostki brukowej.

Stan zachowania cmentarza – dobry.

Cmentarz rzymsko – katolicki w Rembertowie

Cmentarz został założony końcem XVIII w. Cmentarz zajmuje dużą działkę na planie prostokąta, o powierzchni ok. 1 ha. Układ komunikacyjny wytyczają dwie osie przecinające się pod kątem prostym. Zachowały się okazy starodrzewu: lipy, klony. Cmentarz otoczony ogrodzeniem z pręseł metalowych na murowanej, otynkowanej podmurówce. Brama z dwoma pręsełami metalowymi, na murowanych słupkach z obetonowanymi nakrywkami; po obu stronach bramy furtki. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1873 r.

Stan zachowania cmentarza – dobry.

Założenia dworskie

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

W krajobrazie kulturowym gminy zaznaczają się także dwory, które stanowią liczną grupę zabytków na terenie gminy. Stan poszczególnych dworów jest bardzo zróżnicowany.

Dwór w Manach

Dwór budowany przez architekta Tadeusza Tołwińskiego w roku 1928 z przeznaczeniem na willę własną. Budynek prawdopodobnie powstał z wykorzystaniem starszej budowli, nie został jednak ukończony. W roku 1947 dwór przeszedł w posiadanie Stanisława Wójcika. W 1989 roku dwór od córek tego ostatniego nabył Artur Borzewski. Zaraz potem rozpoczął się generalny remont budynku. Dwór rozebrany bez zgody konserwatora zabytków został całkowicie zrekonstruowany.



Fotografia 4. Widok na dwór w Manach.

Dwór murowany z cegły i otynkowany, posadowiony na planie wydłużonego, nieregularnego czworoboku, podpiwniczony, parterowy, z mieszkalnym poddaszem przekrytym wysokim dachem czterospadowym o połaciach krytych dachówką ceramiczną z nieregularnie rozmieszczonymi facjatkami. Wejście główne umieszczono na elewacji wschodniej w przedsionku wieńczonym trójkątnym szczytem. Na elewacji wzdłużnej od południa umieszczono drewniany ganek wsparty na trzech słupkach oraz przekryty daszkiem pulpitowym. Na elewacji północnej umieszczono otwarty taras przed wyższą częścią budynku. Układ wnętrz dwutraktowy z korytarzem oddzielającym trakty. W niektórych pomieszczeniach stropy belkowane. Całość pozbawiona wyraźnych cech stylowych. Wystrój elewacji ograniczony do minimum. Płaskie opracowanie ścian. Okna dekorowane płaskimi opaskami okiennymi, skrzydła okienne o gęstym podziale szprosowym.

Stan zachowania cmentarza – dobry.

Dwór w Pracach Dużych

Obiekt wybudowany w 2 połowie XIX w. dla Apolinarego Budnego. Użytkowany do połowy lat 70-tych XX w., następnie w ruinie. Odbudowany po 2000 r. Reprezentuje styl dworski o cechach baroku.



Fotografia 5. Widok na dwór w Pracach Dużych.

Budynek na planie prostokąta, parterowy na wysokim cokole, niepodpiwniczony, murowany z cegły, otynkowany. Dach czterospadowy z lukarnami, kryty gontem. Na elewacji frontowej kolumnowy, wgłębny portyk. W neobarokowym, falistym szczycie, kartusz z herbem „Jastrzębiec”. W elewacji ogrodowej, na osi centralnej ryzalit, przed nim taras.

Stan zachowania cmentarza – dobry.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Dwór w Komornikach

Obiekt wybudowany początkiem XIX w.

Budynek murowany z cegły, tynkowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny z 2-kondygnacyjnym ryzalitem wejściowym. Zachowane częściowo ściany nośne z pozbawionymi stolarki otworami okiennymi i drzwiowymi. Pozbawiony poszycia dachu oraz stolarki okiennej i drzwiowej. Układ oraz wystrój wewnątrz niezachowany.

Obiekt w stanie ruiny.



Fotografia 6. Widok na ruinę dworu w Komornikach.

Dwór w Pawłowicach

Obiekt wybudowany w połowie XIX w. Wartość stanowi bryła budynku. Dom murowany z cegły, tynkowany, na planie prostokąta, parterowy z mieszkalnym poddaszem. Dach dwuspadowy kryty papą, z lukarnami oraz z dużymi facjami na osi centralnej elewacji frontowej i tylnej. Facjaty z dachami dwuspadowymi, zwieńczone trójkątnie. W elewacji frontowej zachowany detal architektoniczny w formie profilowanego gzymsu koronującego oraz dekoracyjnych obramień okiennych. Rynny, obróbki blacharskie i rury spustowe z blachy ocynkowanej. Okna nowe z PCV.

Stan zachowania obiektu - dostateczny.



Fotografia 7. Widok na dwór w Pawłowicach.

Dwór w Drozdach

Obiekt wybudowany w połowie XIX w. Budynek murowany z cegły, tynkowany, składa się z 2 części: pierwszej parterowej z dachem dwuspadowym krytym blachą oraz drugiej dwukondygnacyjnej z dachem czterospadowym, krytym blachą połaciową. Budynek w partii parteru boniowany, w elewacji bocznej taras wsparty na boniowanych filarach. Zachowany detal architektoniczny w formie profilowanego gzymsu koronującego. Stolarka okienna i drzwiowa w znacznym stopniu zachowana.

Stan zachowania obiektu – zły.



Fotografia 8. Widok na dwór w Drozdach.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Dwór w Kopanej

Obiekt wybudowany w połowie XIX w. Budynek składa się z 2 części: pierwszej parterowej prawdopodobnie wybudowanej w 1 poł. XIX w. krytej dachem dwuspadowym (blacha) oraz drugiej części, przylegającej od wschodu, pochodzącej z 1901 r. (data w attyce) dwukondygnacyjnej z użytkowym poddaszem krytej dachem dwuspadowym. Jeszcze później zostały dobudowane dwa symetryczne aneksy, po bokach ryzalitu wejściowego.



Fotografia 9. Widok na dwór w Kopanej.

Stan zachowania obiektu – dostateczny.

Dwór w Jeżewicach

Dwór został zbudowany w końcu XIX w. dla Stanisława Mińskiego. Przebudowany w okresie międzywojennym przez Zygmunta Mińskiego. Po wojnie przeszedł w ręce Instytutu Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN. Potem znajdował się w nim sklep i mieszkania. Budynek murowany z cegły, tynkowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny z 2-kondygnacyjną częścią od



Fotografia 10. Widok na dwór w Jeżewicach.

ogrodu, na wysokiej podmurówce. Dwór pierwotnie kryty niskim kopertowym dachem. Klasycystyczny. Elewacja frontowa parterowa, z portykiem, w którym pary tokańskich kolumn. Z prawej strony elewacji loggia z kolumnami tokańskimi. Zachowany detale architektoniczne: kolumny portyku i loggi, trójkątny naczółek, profilowany gzyms kordonowy, profilowany gzyms koronujący, okulusowe okna mezzanina.

Obiekt w stanie ruiny.

Parki

W związku z istniejącymi na terenie gminy założeniami dworskimi zlokalizowane są liczne parki, które odnaleźć można w następujących miejscowościach:

- Many (stan zachowania – dobry),
- Kopana (stan zachowania – dobry),
- Jeżewice (stan zachowania – dostateczny),
- Drozdy (stan zachowania – dostateczny),
- Prace Duże (stan zachowania – dostateczny),
- Komorniki (stan zachowania – zły),
- Pawłowice (stan zachowania – dostateczny),

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- Kopana (stan zachowania – dostateczny),
- Księżowola (stan zachowania – dostateczny).

W większości parków pierwotna kompozycja została zatarta, a parki uległy przekształceniom.

Zabytki techniki

Zespół dworca kolejowego w Rudzie

Interesującym zabytkiem techniki na terenie gminy Tarczyn jest Piaseczyńska Kolej Wąskotorowa powstała pod koniec XIX wieku. Inicjatorami i pierwszymi właścicielami byli H. Huss i W. Magnus. Podczas I i II wojny światowej kolejka pełniła rolę stałego środka transportu produktów rolnych i wyrobów rzemieślniczych. We wrześniu 1942 roku przewieziono nią skoczków spadochronowych ze zrzutu lotniczego z Anglii. Akcją dowodził kapitan Edward Ziółkowski, dowódca II Ośrodka Tarczyn AK. Podobnych sytuacji było wiele, nie zawsze jednak kończyły się one sukcesem. Na stacji „Tarczyn” aresztowano Mieczysława Kaczyńskiego, przewodniczącego Stronnictwa Ludowego ROCH, który został zamordowany. Obecnie Szkoła Podstawowa w Pracach Małych nosi jego imię. Kolejka jest jednym z ostatnich ocalałych zabytków kolejnictwa wąskotorowego w Polsce.

W 1925 roku został oddany do użytku na stacji Tarczyn nowy murowany dworzec, który przetrwał do czasów nam współczesnych. Obecnie budynek dworca kolejowego w Tarczynie nie pełni już funkcji kolejowych. Został zaadaptowany na cele mieszkaniowe.

Oprócz budynku dworca kolejowego na szczególną uwagę zwraca wieża wodna, która jest jedną z trzech tego typu budowli, które wzniesiono na Grójeckiej Kolei Dojazdowej.

Układ torowy stacji stanowią obecnie dwa tory (w przeszłości było ich więcej), z których wschodni tor jest torem głównym, a zachodni służy do obrotu pociągów turystycznych, które obecnie kończą swój bieg w Tarczynie i jadą z powrotem w kierunku Piaseczna. Przy torach zlokalizowane są dwa niskie perony. Peron zlokalizowany pomiędzy torami jest dwu-krawędziowy, a peron znajdujący się przy budynku dworca jest jedno-krawędziowy.

W skład zespołu dworca kolejowego wchodzi:

- dworzec,
- wodociągowa wieża ciśnień,
- perony przydworcowe,



Fotografia 11. Widok na wodociągową wieżę ciśnień w Rudzie.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- magazyn służby drogowej.

Stan zachowania obiektów w zespole dworca – dostateczny. Konieczne przeprowadzenie renowacyjnych budynku dworca, wodociągowej wieży ciśnień oraz magazynu służby drogowej.

Zespół dworca jest objęty ochroną poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego.

5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Omówiony w podrozdziale 5.2.3 krajobraz kulturowy pozwala na wyłonienie najcenniejszych dla tego obszaru obiektów zabytkowych i indywidualnych cech krajobrazu wyróżniających ją na tle innych w regionie.

Do najcenniejszych obiektów na terenie gminy zaliczyć można obiekty sakralne z terenu gminy:

- Zespół kościoła pw. św. Mikołaja w Tarczynie - zachowany do dziś gotycki, częściowo zbarokizowany kościół pod wezwaniem św. Mikołaja należy do najstarszych świątyń na Mazowszu.
- Zespół kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Rembertowie - stanowi doskonały przykład dwóch zabytkowych obiektów drewnianej (kościół i dzwonnicy) architektury sakralnej zachowanych w pierwotnym otoczeniu nekropolii obsadzonej wysoką zielenią.
- Zespół dworca kolejowego w Rudzie – jako przykład zabytków techniki Piaseczyńskiej Kolei Wąskotorowej z charakterystyczną wieżą ciśnień.

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego

Na terenie gminy Tarczyn znajduje się 31 zabytków nieruchomości, wpisanych do rejestru zabytków.

Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w gminie Tarczyn.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WPISU
1	Komorniki	Zespół dworski	pocz. XIX w.	1426	1990-08-20
2	Komorniki	Dwór w zespole dworskim	pocz. XIX w.	1426	1990-08-20
3	Komorniki	Park w zespole dworskim	pocz. XIX w.	1426	1990-08-20
4	Kopana	Zespół dworsko-parkowy	I poł. XIX w.	1490	1991-07-17

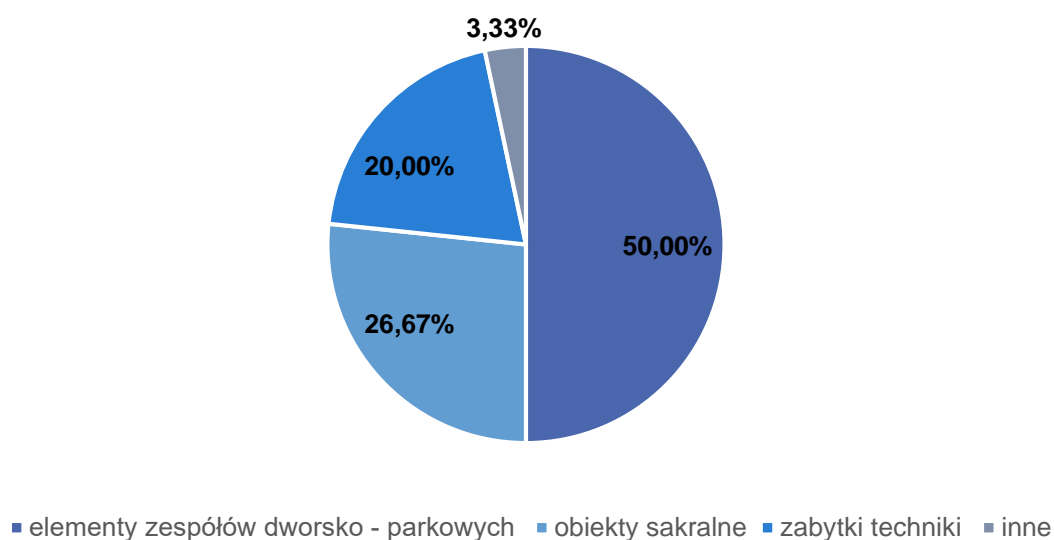
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WPISU
5	Kopana	Dwór w zespole dworsko - parkowym	I poł. XIX w., 1901.	1490	1991-07-17 1999-03-16
6	Kopana	Park w zespole dworsko - parkowym	I poł. XIX w.	1490	1991-07-17 1999-03-16
7	Stefanówka	Dworzec kolejowy Grójeckiej Kolei Dojazdowej	lata 20-te XX w.	1586	1994-07-05
8	Książowola	Park (ze śladami fragmentów założenia, stawem, al. dojazdową i szpalerem drzew)	XIX/XX w.	1486	1991-07-17
9	Many	Zespół dworski	ok. 1923 r.	1450	1990-12-05
10	Many	Stajnia w zespole dworskim	ok. 1923 r.	1450	1990-12-05
11	Many	Spichlerz w zespole dworskim	ok. 1923 r.	1450	1990-12-05
12	Many	Oficyna dworska w zespole dworskim	ok. 1923 r.	1450	1990-12-05
13	Many	Park krajobrazowy w zespole dworskim	XX w.	1450	1990-12-05
14	Prace Duże	Zespół dworski	2 poł. XIX w.	956	1972-11-14
15	Prace Duże	Dwór w zespole dworskim	2 poł. XIX w.	956	1972-11-14
16	Prace Duże	Park w zespole dworskim	XIX w.	956	1972-11-14
17	Leśna Polana (Prace Duże)	Dom Letniskowy Ireny i Mieczysława Foggów wraz z terenem posesji położony przy al. W. Lipnickiego 21 Leśnej Polanie	I poł. XX w.	1728	2022-10-24
18	Rembertów	Cmentarz przykościelny przy koś. pw. św. Jana	po 1939 r.	1098/485	1962-03-23
19	Rembertów	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela	XVI w., przebudowa: XIX w. lub lata 1730-42, 1880 r.	1098/485	1962-03-23
20	Rembertów	Dzwonnica przy kościele p.w. św. Jana	1826 r.	1098/485	1962-03-23
21	Ruda	Zespół dworca kolejowego	I. 50-te XX w.	1586	1994-06-17
22	Ruda	Dworzec w zespole dworca kolejowego	I. 50-te XX w.	1586	1994-06-17
23	Ruda	Magazyn służby drogowej w zespole dworca kolejowego	I. 50-te XX w.	1586	1994-06-17

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATOWANIE	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WPISU
24	Ruda	Wodociągowa wieża ciśnień ze studnią w zespole dworca kolejowego	1943 r.	1586	1994-06-17
25	Ruda	Perony przydworcowe w zespole dworca kolejowego	I. 50-te XX w.	1586	1994-06-17
26	Tarczyn	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	XVI, XIX w.	1110/71	1957-09-02
27	Tarczyn	Kościół w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	XVI, XIX w.	1110/71	1957-09-02
28	Tarczyn	Brama w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	XVI, XIX w.	1110/71	1957-09-02
29	Tarczyn	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	XVI, XIX w.	1110/71	1957-09-02
30	Tarczyn	Ogrodzenie z furką w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	XVI, XIX w.	1110/71	1957-09-02
31	Tarczyn	d. Zajazd	I poł XIX w.	767	1967-09-26

Wśród obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego przeważają elementy założeń dworsko – parkowych, zgonie z poniższym wykresem.



Wykres 1. Charakterystyka obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego znajdujących się na terenie gminy Tarczyn jest zróżnicowany. Dobrym stanem technicznym charakteryzują się zabytki techniki. Zły stan techniczny jest dotyczy głównie pojedynczych dworów, stan dostateczny parków i zabytków techniki.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Tarczyn wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Gminna ewidencja zabytków gminy Tarczyn została przyjęta zarządzeniem nr 107/2013 Burmistrza Tarczyna z dnia 17 października 2013 r., zmieniona zarządzeniami: nr 125/2019 z dnia 31 grudnia 2019 r. oraz nr 129/2023 z dnia 12 grudnia 2023 r.

Gminna ewidencja zabytków gminy Tarczyn obejmuje 58 obiektów, zgodnie z poniższą tabelą

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Tabela 2. Wykaz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Tarczyn.

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Działka ewid.	Obiekt	Czy obiekt jest ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków?	Czy obiekt jest chroniony poprzez objęcie mpzp?
1.	Drozdy	Spacerowa	8	5/8	Dwór	Nie	Tak
2.	Drozdy	Spacerowa		5/7, 5/8, 6, 8/4, 8/5	Park	Tak	Tak
3.	Jeżewice	Parkowa		27/7	Obora	Nie	Tak
4.	Jeżewice	Parkowa		27/7	Spichlerz	Nie	Tak
5.	Jeżewice	Parkowa	6	27/6	Dwór	Tak	Tak
6.	Jeżewice	Parkowa		27/5, 27/6	Park	Tak	Tak
7.	Kawęczyn	Gościńska		56	Wiatrak typu holender	Nie	Tak
8.	Kawęczyn	Gościńska		56	Wiatrak typu kozłak	Nie	Tak
9.	Komorniki	Spacerowa		140/5	Zespół dworski	Tak	Tak
10.	Komorniki	Spacerowa		140/5	Dwór w zespole dworskim	Tak	Tak
11.	Komorniki	Spacerowa		140/5	Park w zespole dworskim	Tak	Tak
12.	Kopana	Anieli i Wojciecha Górskich	3	6/2	Szkoła wraz z parkiem	Nie	Tak
13.	Kopana	Anieli i Wojciecha Górskich	29	145/4, 145/5	Zespół dworsko-parkowy	Nie	Tak
14.	Kopana	Anieli i Wojciecha Górskich	29	145/5	Dwór w zespole dworsko-parkowym	Tak	Tak
15.	Kopana	Anieli i Wojciecha Górskich		145/4, 145/5	Park w zespole dworsko-parkowym	Tak	Tak
16.	Stefanówka			14/1	Dworzec kolejowy Grójeckiej Kolei Dojazdowej	Nie	Tak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Działka ewid.	Obiekt	Czy obiekt jest ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków?	Czy obiekt jest chroniony poprzez objęcie mpzp?
17.	Księżowola	Parkowa		2/13, 2/4, 2/2, 15	Park (ze śladami fragmentów założenia, stawem, al. dojazdową i szpalerem drzew)	Tak	Tak
18.	Leśna Polana (Prace Duże)	Piaseczyńska, Słowicza, Środkowa, Tarczyńska, al. ks. K. Pyrki, al. M. Fogga, al. Prymasa Tysiąclecia, W. Lipnickiego, Wojciechowa			układ przestrzenny kolonii Leśna Polana	Tak	Nie
19.	Leśna Polana (Prace Duże)	Al. W. Lipnickiego	21	495	Dom letniskowy Ireny i Mieczysława Foggów wraz z terenem posesji położony przy Al. W. Lipnickiego 21 w Leśnej Polanie	Tak	Nie
20.	Many	Tarczyńska	26	182, 183	Zespół dworski	Tak	Tak
21.	Many	Tarczyńska		182	Stajnia w zespole dworskim	Tak	Tak
22.	Many	Tarczyńska		182	Spichlerz w zespole dworskim	Tak	Tak
23.	Many	Tarczyńska		182	Oficyna dworska w zespole dworskim	Tak	Tak
24.	Many	Tarczyńska		182, 183	Park krajobrazowy w zespole dworskim	Tak	Tak
25.	Pawłowice	Topolowa	30	8/13	Dwór	Tak	Tak
26.	Pawłowice	Topolowa		64/2, 65/5, 8/7, 8/9,	Park	Tak	Tak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Działka ewid.	Obiekt	Czy obiekt jest ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków?	Czy obiekt jest chroniony poprzez objęcie mpzp?
				8/13, 8/11, 48, 51, 54, 60, 65/14, 65/17			
27.	Prace Duże	Pałacowa	2	621	Zespół dworski	Tak	Tak
28.	Prace Duże	Pałacowa	2	621	Dwór w zespole dworskim	Tak	Tak
29.	Prace Duże	Pałacowa		621	Park w zespole dworskim	Tak	Tak
30.	Rembertów	Kościelna		132	Cmentarz przykościelny przy koś. pw. św. Jana	Tak	Tak
31.	Rembertów	Kościelna	6	132	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela	Tak	Tak
32.	Rembertów	Akacyjowa		155	Cmentarz rzym.-kat. Parafialny	Tak	Tak
33.	Rembertów	Kościelna		132	Dzwonnica przy kościele p.w. św. Jana	Tak	Tak
34.	Ruda	Kolejowa	2	18/1, 18/2	Zespół dworca kolejowego	Nie	Tak
35.	Ruda	Kolejowa	2	18/1	Dworzec w zespole dworca kolejowego	Nie	Tak
36.	Ruda	Kolejowa		18/2	Magazyn służby drogowej w zespole dworca kolejowego	Nie	Tak
37.	Ruda	Kolejowa		18/2	Wodociągowa wieża ciśnień ze studnią w zespole dworca kolejowego	Nie	Tak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Działka ewid.	Obiekt	Czy obiekt jest ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków?	Czy obiekt jest chroniony poprzez objęcie mpzp?
38.	Ruda	Kolejowa		18/2	Perony przy dworcowe w zespole dworca kolejowego	Nie	Tak
39.	Tarczyn	1 Maja		538	Zespół cmentarza	Nie	Tak
40.	Tarczyn	1 Maja		538	Cmentarz w zespole cmentarza	Nie	Tak
41.	Tarczyn	1 Maja		538	Kaplica w zespole cmentarza	Nie	Tak
42.	Tarczyn	1 Maja		538	Brama w zespole cmentarza	Nie	Tak
43.	Tarczyn	Błońska	87, 89, 91	514/2	Budynek fabryki wag (ob. budynek przemysłowy)	Nie	Tak
44.	Tarczyn	Długa		452/1	Cmentarz żydowski	Tak	Tak
45.	Tarczyn	Grójecka	3	296/1	Kamienica	Nie	Tak
46.	Tarczyn	Grójecka	5	297/1	Kamienica	Nie	Tak
47.	Tarczyn	Kolejowa	11	844/4	Dworzec kolejowy	Nie	Tak
48.	Tarczyn	Komornicka	3	300	Dom	Nie	Tak
49.	Tarczyn	Oszkiela	2	246	Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak
50.	Tarczyn	Oszkiela	2	246	Kościół w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak
51.	Tarczyn	Oszkiela		246	Brama w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak
52.	Tarczyn	Oszkiela		246	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Działka ewid.	Obiekt	Czy obiekt jest ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków?	Czy obiekt jest chroniony poprzez objęcie mpzp?
53.	Tarczyn	Oszkiela		246	Ogrodzenie z furtą w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak
54.	Tarczyn	Oszkiela	1	244	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja	Tak	Tak
55.	Tarczyn	Rynek	9	341	Dom	Nie	Tak
56.	Tarczyn	Rynek	14	337	Dom	Nie	Tak
57.	Tarczyn	Rynek	37	375	Dom	Nie	Tak
58.	Tarczyn	Warszawska	1	212/7	Dom (daw. karczma)	Tak	Tak

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Tabela 3. Wykaz kapliczek znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Tarczyn.

Lp.	Miejscowość	Ulica	Działka ewidencyjna	Obiekt	Datowanie
1.	Bystrzanów	Królewska	144	Kapliczka ze Św. Rochem	1930 r.
2.	Bystrzanów	Spacerowa/ Kościelna	53	Krzyż	1925 r.
3.	Drozdy	Spacerowa	5/8	Kapliczka	1898 r.
4.	Jeziorzany	Spacerowa	94/1	Kapliczka	pocz. XX w.
5.	Jeżewice	Słoneczna	102	Kapliczka	1949 r.
6.	Kawęczyn	Gościńska/ Południowa	46/1	Kapliczka	1905 r.
7.	Marianka	1-go Maja	22/1	Kapliczka	pocz. XX w.
8.	Pawłowice	Topolowa	65/11	Kapliczka	pocz. XX w.
9.	Świętochów	M. Curie- Skłodowskiej	38	Kapliczka	1910 r.
10.	Tarczyn	Pocztowa	164	Kapliczka	pocz. XX w.
11.	Bystrzanów	Królewska	40	Krzyże	
12.	Kotorydz	Warszawska	43	Kapliczka	
13.	Wylezin	Centralna/ Słoneczna	59/1	Kapliczka	
14.	Janówek	Słoneczna	16	Kapliczka	1952 r.
15.	Kotorydz	Tarczyńska	218	Krzyż	1922 r.
16.	Prace Duże	Główna	131	Kapliczka	pocz. XX w.
17.	Prace Duże	Wierzbowa	86/1	Kapliczka	pocz. XX w.
18.	Przypki	Tarczyńska	207	Kapliczka	1979 r.
19.	Przypki	Tarczyńska/ Nadarzyńska	193/1	Kapliczka	1954 r.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Stan obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany. Najgorszym stanem technicznym charakteryzują się wybrane dwory i parki.

5.2.5. Obiekty stanowiące własność gminy

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym gminy.

5.2.6. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z Art. 10. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.):

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zgodnie z Art. 11. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) do rejestru nie wpisuje się zabytku:

1. Wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa.
2. Wpisanego do inwentarza muzeum.
3. Wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu gminy Tarczyn wpisane są do rejestru zabytków ruchomych. Stanowią one wyposażenie kościołów w Tarczynie i Rembertowie oraz znajdują się również na terenie w Tarczynie, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 4. Wykaz zabytków ruchomych ujętych w rejestrze zabytków z terenu gminy Tarczyn.

Miejscowość	Lokalizacja	Obiekt	Właściciel	Rejestr B
Tarczyn	cmentarz kościelny	Grobowiec rodziny Szymańskich, Nagrobek Jana Ruszkowskiego	Parafia Rzymsko-Kat. w Tarczynie	501
Tarczyn	kościół parafialny św. Mikołaja w Tarczynie	wyposażenie kościoła: 29 obiektów	Parafia Rzymsko-Kat. w Tarczynie	60
Rembertów	kościół parafialny św. Jana Chrzciciela w Rembertowie	wyposażenie kościoła: 10 obiektów	Parafia Rzymsko-Kat. w Rembertowie	69

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Na terenie gminy Tarczyn zarejestrowano 77 stanowiska archeologiczne. W 38 punktach zarejestrowano materiał zabytkowy reprezentujący kilka faz osadniczych (od dwóch do sześciu w jednym punkcie). Każdą z nich traktować należy jako osobne stanowisko archeologiczne użytkowane w danym okresie przez konkretną grupę kulturową. Gmina Tarczyn charakteryzuje się bogatą przeszłością kulturową, a jej obecny obszar był dość intensywnie zasiedlany we wszystkich okresach. Najstarsze ślady osadnictwa wyznaczają znaleziska grota krzemiennego typu Lingby ze stanowiska II

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

w Grzędach (AZP 61-65/62) oraz rylca węglowego z krzemienia czekoladowego ze stanowiska I w Rembertowie (AZP 62-64/8). Narzędzia te występują na ziemiach polskich w inwentarzach koczowniczych kultur schyłkowego paleolitu oraz wczesnego mezolitu. W epoce neolitu wraz ze stopniowym przyswajaniem rolniczo-hodowlanego modelu gospodarczego, na obszarze dzisiejszej gminy Tarczyn pojawiają się grupy ludności prowadzące bardziej osiadły tryb życia. Wyróżniono 6 stanowisk z neolitycznym materiałem ceramicznym odpowiadającym kulturze pucharów lejkwatych oraz 3 stanowiska z ceramiką kultury amfor kulistych. U schyłku epoki neolitu na interesującym nas obszarze notowana jest obecność ludności kultury ceramiki sznurowej (3 stanowiska) i kultury ceramiki grzebykowo-dołkowej (2 stanowiska). Znane jest też jedno późnoneolityczne stanowisko z ceramiką przypisywaną kulturom strefy leśnej oraz trzy stanowiska neolityczne o nieokreślonej przynależności kulturowej. Kolejny etap zasiedlania dzisiejszej gminy Tarczyn wyznaczają 23 stanowiska datowane na wczesną epokę brązu, z których 11 określono jako stanowiska kultury trzcinieckiej, a kolejne 12 pozostawiono bez wskazania przynależności kulturowej. Następne okresy chronologiczne, tj. rozwinięta epoka brązu i okres halszacki, stanowią czas dominacji osadnictwa kultury łużyckiej. Wyróżniono 22 stanowiska o takiej chronologii, w tym 14 bezpośrednio łączonych z ludnością kultury łużyckiej. Z osadnictwem tej grupy ludności wiąże się też jedyne na terenie gminy pewnie określone cmentarzysko w Kotorydzu. Ciekawym zjawiskiem jest zmniejszenie się intensywności osadnictwa wraz z początkiem epoki żelaza. Z okresem lateńskim związane są tylko 3 stanowiska na terenie gminy. Interesujące jest również to, że dla żadnego z wyżej wymienionych punktów w ewidencji nie wskazano przynależności kulturowej, choć obszar gminy Tarczyn w okresie wpływów rzymskich znajdował się zasadniczo w zasięgu osadnictwa kultury przeworskiej (plemiona Wandalskie). Przemieszczenia ludnościowe oraz zmiany etniczne i społeczno-ekonomiczne jakie dokonały się w okresie wędrówek ludów zaowocowały, we wczesnym średniowieczu, wykształceniem systemu stałego osadnictwa. Do powszechnego użytku wprowadzono koło garncarskie co pozwoliło zestandaryzować produkcję ceramiczną.

Wczesnośredniowieczną ceramikę zarejestrowano na 14 stanowiskach w obrębie gminy Tarczyn, a na 4 kolejnych odkryto ceramikę późnośredniowieczną. Trzy stanowiska z ceramiką toczone na kole charakteryzują się mieszanymi wczesno- i późno średniowiecznymi cechami. Z uwagi na charakter ewidencji AZP i stosowanie niemal wyłącznie powierzchniowej metody rejestracji stanowisk, bez przeprowadzenia badań wykopaliskowych nie da się ostatecznie ustalić faktycznego zasięgu stanowisk ani intensywności ich zasiedlenia w poszczególnych fazach.

Archeologiczne Zdjęcie Polski to nazwa realizowanego na terenie całej Polski od 1978 r. przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy stanowisk archeologicznych. Celem tych działań jest uzyskanie informacji potrzebnych do celów naukowych i konserwatorskich (związanych z ochroną zabytków). Przedsięwzięcie jest koordynowane przez poszczególnych wojewódzkich konserwatorów zabytków, a centralna baza danych przechowywana jest w archiwum Narodowego

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

Instytutu Dziedzictwa w Warszawie.

Poszukiwania stanowisk archeologicznych prowadzone są głównie metodą tzw. badań powierzchniowych, czyli obserwacji powierzchni, głównie wiosną i jesienią. Dodatkowo wykorzystuje się informacje ze źródeł archiwalnych oraz wywiady z mieszkańcami danej miejscowości.

Udokumentowane stanowiska archeologiczne zgrupowane są na obszarach AZP, obejmują w dużej większości punkty osadnicze. Najstarsze z nich datuje się na okres pradziejów, mają duże znaczenie dla potrzeb rozpoznania oraz ochrony najstarszych śladów obecności człowieka i jego form gospodarowania, które od samego początku przyczyniły się do kształtowania krajobrazu kulturowego. Z kolei najmłodsze odkryte ślady pochodzą już z czasów nowożytnych. Najczęściej spotykaną funkcją stanowiska archeologicznego jest punkt osadniczy.

Wykaz stanowisk archeologicznych stanowi załącznik nr 1 do przedmiotowego opracowania.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Na terenie gminy Tarczyn znajduje się wiele miejsc pamięci. Należą do nich m.in.:

- pomnik uczestników I i II wojny światowej, znajdujący się na cmentarzu parafialnym obok mogiły powstańców styczniowych poległych w walkach z Rosjanami,
- obelisk na rynku w Tarczynie upamiętniający żołnierzy wojny z 1920 roku,
- pamiątkowy kamień na cześć żołnierzy AK na cmentarzu przykościelnym w Tarczynie.

Dowodem rozwoju krajobrazu kulturowego gminy Tarczyn są także wydawane pozycje książkowe opisujące historię gminy i jej mieszkańców. Wśród najbardziej znaczących pozycji należy wymienić:

- Janusz Żmudziński, Grójec, Warka i okolice, Przewodnik Sport i Turystyka, Warszawa 1965 r.,
- Jerzy Golański, Z dziejów Tarczyna, Regionalny Ośrodek Kultury w Tarczynie, Tarczyn 1997 r.,
- Jerzy Golański, W dawnym Tarczynie, „ATU” Warszawa 2001 r.,
- Zdzisław Szelaąg, Słownik wiedzy o Grójeckiem, Oficyna Poligraficzna ALPA Kielce 1996 r.

W gminie Tarczyn działa od 1996 roku Towarzystwo Przyjaciół Tarczyna, które zajmuje się głównie upowszechnianiem wiedzy o historii i walorach gminy. Ponadto, mieszkańców gminy łączą silne więzi społeczne, które z pewnością mają dużo wspólnego z historią regionu. Imprezy odbywające się cyklicznie, m.in. „Dni Tarczyna” zraszają ludność i pielęgnują tradycje.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Tarczyn, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) dogodne położenie gminy związane z położeniem Stolicy;
- 2) rozpoznana historia gminy;
- 3) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 4) dobry stan zachowania kościołów;
- 5) opracowana gminna ewidencja zabytków;
- 6) miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 7) opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi;
- 8) prowadzone działania na rzecz ochrony zabytków będących własnością gminy;
- 9) rozpoznany i udokumentowany zasób cmentarzy gminnych;
- 10) przynależność do Lokalnej Grupa Działania – Perły Mazowsza;
- 11) działalność Towarzystwa Przyjaciół Tarczyna;
- 12) występowanie stanowisk archeologicznych;
- 13) obszary chronione oraz walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 14) wydarzenia kulturalne organizowane na terenie gminy;
- 15) obecność oznakowanych szlaków turystycznych;
- 16) opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla całej gminy.

Słabe strony:

- 1) postępujący proces niszczenia zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków (szczególnie zabytkowych dworów);
- 2) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 3) niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów;
- 4) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych (w szczególności kapliczek i krzyży przydrożnych);
- 5) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 6) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 7) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

- 8) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 9) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach oraz badań konserwatorskich.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł krajowych i zagranicznych (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 3) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;
- 4) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 5) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;
- 6) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;
- 7) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 8) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 9) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 10) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;
- 11) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 12) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych;
- 13) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego.

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 3) niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: punktów widokowych, bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych;
- 4) wzrastające koszty remontów obiektów zabytkowych;

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

- 5) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 6) odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem;
- 7) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 8) duża konkurencja gmin ościennych w zakresie turystyki kulturowej;
- 9) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

6.1. Stopień realizacji założeń Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Tarczyn na lata 2019 – 2022**7. Założenia programowe**

Przedmiotowy dokument służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2023-2026.

Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026 będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH**
- 2) PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM**

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2027

7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Tabela 5. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026.

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH	Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Przygotowanie uchwały Rady Miejskiej w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi	Corocznie	Gmina Tarczyn
		Przeznaczenie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe	Corocznie	Gmina Tarczyn
		Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów w ścisłym porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Corocznie	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Stała współpraca z WUOZ w Warszawie	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, WUOZ w Warszawie
		Przekazanie Starostwu Powiatowemu wykazu obiektów objętych ewidencją zabytków oraz jego systematyczne aktualizowanie	Do 31 grudnia 2023 r.	Gmina Tarczyn, Starostwo Powiatowe
	Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Wsparcie działań na rzecz prac konserwatorskich obiektów zespołu dworca w Rudzie	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Wsparcie działań na rzecz zabezpieczenia i ochrony zabytkowych dworów z terenu gminy przed całkowitą degradacją (dwór w Drozdach,	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		dwór w Jeżewicach, dwór w Komornikach)		
		Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.3 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane	W miarę potrzeb	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		<p>i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną;</p> <p>3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>		
		Aktualizacja Planu na Wypadek Konfliktów Zbrojnych i sytuacji kryzysowych gminy Tarczyn	Corocznie	Gmina Tarczyn
		Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	2027 r.	Gmina Tarczyn
		Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dokumentów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planów miejscowych, strategii, programów)		
		Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	Początek roku 2025 r.	Gmina Tarczyn
	Cel szczegółowy 1.4 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie	Bieżąca pielęgnacja miejsc kultu i miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Wspieranie działań związanych z konserwacją i renowacją kapliczek i krzyży przydrożnych	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
	Cel szczegółowy 1.5 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
		Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.6 Podejmowanie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników urzędu	Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Miejskiego zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń, delegowanie pracowników na szkolenia	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Tarczyn
		Wykorzystanie obiektów sakralnych oraz kapliczek jako elementów szlaków turystycznych – pieszego i rowerowego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM		Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Stała aktualizacja witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej Gminy	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
	Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w	Wspieranie działalności organizacji pozarządowych	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
	zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego	związanych z historią i kulturą oraz innych instytucji kultury		
		Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty
		Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Tarczyn, inne podmioty

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Źródło: Opracowanie własne.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach:

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
 - 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
 - 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
 - 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości
- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107b. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która otrzymała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę, a która w terminie 14 dni od dnia upływu ważności tego pozwolenia nie powiadomiła właściwego organu o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107d. 1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5¹, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

3. Kto bez pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

4. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

Art. 107e. 1. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł.

Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

¹ Obejmuje prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 6. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
<p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>	<p>– Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosiwiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>– Ochrona zabytków archeologicznych</p> <p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<p>wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p>– Kultura Ludowa i tradycyjna</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe</p>
--	---

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<p>instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Wspieranie działań muzealnych</p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyczności; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p> <p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb</p>
--	--

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<p>osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].</p>
<p>Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków</p>	<p>Środki Mazowieckiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa mazowieckiego.</p> <p>Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:</p> <p>https://bip.mwkz.pl/dokument/43</p>
<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny</p>	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

<p>Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027</p>	<p>Projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 został przekazany do Komisji Europejskiej i jest na etapie weryfikacji.</p> <p>Można wskazać dwa główne cele projektu Programu, które są związane z obszarem ochrony zabytków:</p> <p>Priorytet V - Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu</p> <p>- Cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>-alokacja dla RWS – 11 000 000 EUR:</p> <ul style="list-style-type: none">• rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej,• rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych• turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych). <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none">• mieszkańcy województwa mazowieckiego,• JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),• jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,• organizacje pozarządowe,• kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,• przedsiębiorstwa,• instytucje kultury (szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury),• instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.</p> <p>Cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich</p>
---	--

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<p>CS 5 (i) będzie osiągnięty poprzez realizację na terenach miast i ich obszarów funkcjonalnych typów projektów:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;• Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none">• mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji,• JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),• jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,• organizacje pozarządowe,• kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,• przedsiębiorstwa,• instytucje kultury,• spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,• instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie</p> <p>CS 5(ii) będzie osiągnięty poprzez realizację typów projektów:</p> <ul style="list-style-type: none">• Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;• Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none">• mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji,• JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),• jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,• organizacje pozarządowe,• kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,• przedsiębiorstwa,• instytucje kultury,• spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,
--	---

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<ul style="list-style-type: none"> instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.funduszedlamazowska.eu/fundusze-europejskie-na-lata-2021_2027/</p>
<p>Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)</p>	<p>Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.</p> <p>W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.</p> <p>Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:</p> <ul style="list-style-type: none"> przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego; budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych. <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:</p> <p>https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow/?gclid=Cj0KCQjwvjaYBhDIARIsAO8Pke0Bc9zj_SXOzpDG7-pyqSOtQjEU2wf4z-NAibrbbOxX50gy_mYuPM8aAk8uEALw_wcB</p>
<p>Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027</p>	<p>W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027.</p>

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

	<p>Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.</p>
<p>Finansowanie z fundacji</p>	<p>Możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron:</p> <p>https://www.fundacjalotto.pl/ http://fundacjakghm.pl/ https://fundacja.pgnig.pl/ https://fundacja.orange.pl/ https://fundacja.santander.pl/ https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm https://www.fundacjapkobp.pl/ https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-spoleczna/fundacja-banku.html#</p>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tarczyn na lata 2023-2026*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Załącznik nr I – Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków

Tabela 7. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Tarczyn.

Lp.	OBSZAR/ NR STANOWISKA	MIEJSCOWOŚĆ	OKREŚLENIE OBIEKTU
1.	61-64/29	Wola Przypkowska	ślady osadnictwa (kultura pucharów lejowatych - neolit; epoka brązu, okres rzymski)
2.	61-64/30	Przypki	ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
3.	61-64/33	Przypki	ślad osadnictwa (kultura trzciniecka, wczesna epoka brązu)
4.	61-64/34	Grzędy	ślad osadnictwa (neolit)
5.	61-65/64	Wola Przypkowska	ślad osadnictwa (starożytność - okres wpływów rzymskich)
6.	61-65/62	Grzędy	ślady osadnictwa (mezolit, wczesna epoka brązu); relikty osady (kultura łużycka - późna epoka brązu/okres halsztacki; późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
7.	61-65/61	Grzędy	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu, okres halsztacki)
8.	61-65/52	Kotorydz	ślady osadnictwa (epoka brązu, wczesne średniowiecze)
9.	61-65/51	Kotorydz	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)
10.	61-65/57	Kotorydz	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)
11.	61-65/58	Kotorydz	ślad osadnictwa (średniowiecze)
12.	61-65/59	Kotorydz	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	OBSZAR/ NR STANOWISKA	MIEJSCOWOŚĆ	OKREŚLENIE OBIEKTU
13.	61-65/53	Kotorydz	relikty cmentarzyska (kultura łużycka - epoka brązu)
14.	61-65/54	Kotorydz	śląd osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)
15.	61-65/55	Kotorydz	śląd osadnictwa (epoka brązu)
16.	61-65/72	Kotorydz	ślady osadnictwa (starożytność, późne średniowiecze XV-XVI w., nowożytność XVIII-XIX w.)
17.	61-65/73	Kotorydz	ślady osadnictwa (starożytność, średniowiecze, nowożytność)
18.	62-63/11	Borowiec	śląd osadnictwa (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
19.	62-63/12	Borowiec	śląd osadnictwa (późny okres wpływów rzymskich/wczesne średniowiecze)
20.	62-63/13	Many	śląd osadnictwa/cmentarzyska? (starożytność)
21.	62-63/14	Borowiec /Zaręby	ślady osadnictwa (kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze/średniowiecze), relikty osady (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)
22.	62-63/15	Borowiec	relikty osady (okres wpływów rzymskich)
23.	62-63/16	Borowiec	ślady osadnictwa (neolit, okres wpływów rzymskich, średniowiecze)
24.	62-63/17	Borowiec	śląd osadnictwa (kultura łużycka - starożytność)
25.	62-63/18	Borowiec	ślady osadnictwa (kultura pucharów lejowatych, kultura amfor kulistych - neolit), relikty osady (wczesna epoka brązu)
26.	62-63/19	Borowiec	śląd osadnictwa (starożytność)
27.	62-63/20	Borowiec	ślady osadnictwa (kultura pucharów lejowatych - neolit; epoka brązu), relikty osady (kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu)
28.	62-63/21	Werdun	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze, średniowiecze)
29.	62-63/22	Bystrzanów	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)
30.	62-63/23	Julianów	ślady osadnictwa (kultura łużycka - okres halsztacki)
31.	62-64/1	Jeżewice	relikty osady (okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (wczesne średniowiecze XIII-XIV w.)
32.	62-64/2	Jeżewice	ślady osadnictwa (kultura amfor kulistych - neolit, kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu)
33.	62-64/3	Tarczyn	relikty osady (średniowiecze od XIII w.)
34.	62-64/4	Tarczyn/Drozdzy	relikty osady (późny okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XII-XIV w.)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	OBSZAR/ NR STANOWISKA	MIEJSCOWOŚĆ	OKREŚLENIE OBIEKTU
35.	62-64/5	Tarczyn	ślady osadnictwa (kultura łużycka - starożytność)
36.	62-64/6	Marianka/Drozdy	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich), relikty osady (średniowiecze/nowożytność, XV-XVII w.)
37.	62-64/7	Drozdy	ślady osadnictwa (kultura pucharów lejkowatych - neolit)
38.	62-64/8	Rembertów	ślady osadnictwa (mezolit, wczesna epoka brązu, okres lateński, wczesne średniowiecze X-XIII w.)
39.	62-64/9	Rembertów	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XII/XIII w.)
40.	62-64/10	Jeziorzany	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze XIII w.)
41.	62-64/11	Tarczyn	ślady osadnictwa (kultura amfor kulistych - neolit)
42.	62-65/1	Komorniki	ślady osadnictwa (kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze/średniowiecze)
43.	62-65/2	Komorniki	ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
44.	62-65/3	Kotorydz	ślad osadnictwa (kultura trzciniecka, wczesna epoka brązu)
45.	62-65/4	Kotorydz	ślady osadnictwa (kultura ceramiki grzebykowo-dołkowej - późny okres neolitu/wczesna epoka brązu), relikty osady (kultura łużycka - epoka brązu)
46.	62-65/5	Kotorydz	ślady osadnictwa (kultura łużycka - epoka brązu, okres halszacki/okres lateński)
47.	62-65/6	Kotorydz	ślady osadnictwa (kultura ceramiki sznurowej - neolit, wczesna epoka brązu)
48.	62-65/7	Marylka	ślady osadnictwa (kultura trzciniecka, kultura łużycka - epoka brązu)
49.	62-65/8	Prace Małe	ślady osadnictwa (kultura łużycka - epoka brązu)
50.	62-65/9	Korzeniówka	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
51.	62-65/10	Korzeniówka	relikty osady (kultura pucharów lejkowatych - neolit)
52.	62-65/11	Rembertów	ślady osadnictwa (kultura łużycka - okres halszacki)
53.	62-65/12	Gąski	ślady osadnictwa (kultura ceramiki grzebykowo-dołkowej - późny okres neolitu, kultura trzciniecka - epoka brązu)
54.	62-65/13	Prace Małe	ślad osadnictwa (kultura ceramiki sznurowej - późny okres neolitu/wczesna epoka brązu)
55.	62-65/14	Ruda	ślady osadnictwa (późny okres neolitu, kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu, późny okres lateński)
56.	62-65/15	Prace Duże	ślady osadnictwa (późny okres neolitu, wczesna epoka brązu)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Lp.	OBSZAR/ NR STANOWISKA	MIEJSCOWOŚĆ	OKREŚLENIE OBIEKTU
57.	62-65/23	Prace Duże	relikty osady (kultura łużycka - epoka brązu, późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
58.	62-65/34	Prace Duże	ślady osadnictwa – starożytność
59.	62-65/33	Nowe Racibory	ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu); relikty osady (kultura łużycka - epoka brązu/okres halszacki)
60.	62-65/31	Nowe Racibory	ślady osadnictwa (starożytność)
61.	62-65/32	Nowe Racibory	ślady osadnictwa (epoka brązu)
62.	62-65/28	Nowe Racibory	ślady osadnictwa (kultura pucharów lejkowatych - neolit, kultura trzciniecka - wczesna epoka brązu, okres halszacki/okres lateński)
63.	62-65/29	Nowe Racibory	relikty osady (okres wpływów rzymskich)
64.	62-65/30	Nowe Racibory	ślady osadnictwa (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
65.	62-65/38	Ruda	ślady osadnictwa (nowożytność XVIII-XIX w.)
66.	62-65/39	Ruda	ślady osadnictwa (mezolit, wczesne średniowiecze), relikty osady (nowożytność)
67.	62-65/40	Komorniki	ślad osadnictwa (starożytność)
68.	62-65/41	Rembertów	ślad osadnictwa (nowożytność XVII-XVIII w.)
69.	62-65/72	Kotorydz	ślady osadnictwa (epoka kamienia, nowożytność), relikty osady (kultura trzciniecka - epoka brązu, wczesne średniowiecze)
70.	63-64/1	Księżowola	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu), relikty osady (wczesna epoka brązu)
71.	63-65/29	Kawęczyn	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)
72.	63-65/30	Pawłowice SHRO	ślad osadnictwa (okres rzymski), relikty osady (wczesne średniowiecze XIII-XIV w.)
73.	63-65/31	Nowe Racibory	relikty osady (średniowiecze XIV-XV w.)
74.	63-65/32	Wylezin	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu, kultura pucharów lejkowatych - neolit, późny okres lateński/okres wpływów rzymskich), relikty osady (wczesne średniowiecze XI-XIII w.)
75.	63-65/35	Kopana	ślad osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)
76.	63-65/36	Kopana	ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
77.	63-65/37	Pawłowice	ślad osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE TARCZYN.....	32
TABELA 2. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY TARCZYN.....	38
TABELA 3. WYKAZ KAPLICZEK ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY TARCZYN.....	43
TABELA 4. WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH UJĘTYCH W REJESTRZE ZABYTKÓW Z TERENU GMINY TARCZYN.....	45
TABELA 5. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026.....	52
TABELA 6. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY TARCZYN NA LATA 2023-2026.	64
TABELA 7. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY TARCZYN.	73

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MIKOŁAJA W TARCZYNI.....	24
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. JANA CHRZCICIELA W REMBERTOWIE.....	25
FOTOGRAFIA 3. PRZYKŁAD KAPLICZKI PRZYDROŻNEJ ZLOKALIZOWANEJ W MIEJSCOWOŚCI PAWŁOWICE.....	26
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA DWÓR W MANACH.....	28
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA DWÓR W PRACACH DUŻYCH.....	28
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA RUINĘ DWORU W KOMORNIKACH.....	29
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA DWÓR W PAWŁOWICACH.....	29
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA DWÓR W DROZDACH.....	29
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA DWÓR W KOPANEJ.....	30
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA DWÓR W JEŻEWICACH.....	30
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA WODOCIĄGOWĄ WIEŻĘ CIŚNIEŃ W RUDZIE.....	31

UZASADNIENIE

Przyjęcie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Tarczyn na lata 2023-2026 jest zgodne z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.).

Zgodnie z zapisem art. 87 ust 2 program ten ma na celu w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie art. 87 ust. 3 wyżej powołanej ustawy, zaopiniował Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026. Po uzyskaniu powyższej opinii Gminny Program Opieki nad Zabytkami winien być przyjęty przez Radę Miejską.